

США – КНР: ОСНОВНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ВІДНОСИН У 2017– 2019 РР.

У статті висвітлюється стан двосторонніх відносин США і КНР у 2017–2019 рр., аналізуються основні тенденції їх розвитку, здійснюється їх порівняння за президентства Д. Трампа і Б. Обами. Показано, що на відміну від 2009–2017 рр., коли американсько-китайські відносини в цілому характеризувались конкуренцією і співробітництвом, у 2018–2019 рр. вони помітно погіршились. Найбільше це виявилось у двосторонній торговельній війні, проте цей процес мав усебічний характер. Через різні моделі розвитку США і Китаю та прагнення поширити їх на інші держави конкуренція між ними, яка суттєво посилилась, набула ідеологічного характеру.

Ключові слова: США, КНР, американсько-китайські відносини, адміністрація Б. Обами, адміністрація Д. Трампа

Nataliya Gorodnia. U.S. – China: Major Trends in 2017–2019 Relations

This paper intends to describe the major trends in 2017–2019 U.S.–China relations under the administration of Donald Trump, and to compare them with the developments during Barack Obama presidency. The research reveals a noticeable deterioration in these relations in 2018–2019, comparing to the previous period, featured by the U.S and China's competition and cooperation. The trend became particularly pronounced because of a bilateral trade war. However, the process was comprehensive in scope. Due to different developmental models and a willingness to expand them internationally, the U.S and China's increased competition assumed ideological nature.

Key words: the United States, China, U.S.–China relations, Donald Trump administration, Barack Obama administration.

Відносини між США і КНР як двома найбільшими економіками світу, що представляють різні моделі розвитку, значною мірою формують сучасну міжнародну систему. За короткий історичний проміжок часу вони зазнали суттєвих змін, обумовлених як внутрішніми процесами у цих державах, так і розвитком міжнародної ситуації. На межі XX–XXI ст. сформувалися відносини взаємозалежності між США і Китаєм у торговельній і фінансово-економічній сферах. Їхній політичний діалог вийшов за межі двосторонніх відносин. Дві держави тісно співпрацювали у вирішенні регіональних і глобальних проблем. У січні 2009 р. З. Бжезінський висловив ідею про потребу «великої двійки» (G 2) у контексті широкого стратегічного співробітництва між США і КНР в інтересах усього світу [1]. Водночас мірою зростання Китаю посилилася конкуренція між ними у різних сферах, що супроводжувалося періодичним погіршенням двосторонніх відносин. Найбільшою мірою це виявилось у 2018–2019 рр. за президентства Д. Трампа (2017–2021 рр.) у США і головування Сі Цзіньпіна (з 2013 р.) у Китаї.

Американсько-китайські відносини за президентства Б. Обами і на початку адміністрації Д. Трампа були висвітлені у попередніх працях авторки, на які вона спирається у цьому дослідженні [2; 3]. Оскільки у цій праці розкриваються тенденції розвитку американсько-китайських відносин останніх років, основними джерелами для цього були: Стратегія національної безпеки США 2017 р.; публічні виступи представників адміністрації Д. Трампа; висвітлення основних подій, що впливали на двосторонні відносини, світовими інформаційними агенціями, а також аналітичні огляди і доповіді політичних експертів з різних держав (Р. Хасса, М. Репп-Гупер, Б. Джонса, В. Шан, С. Лестера, Г. К. Хафбауера, Дж. Ку, К. Моука, К. Васвані та інших). Більшість експертів спостерігали за подіями у режимі реального часу, оцінювали їх і робили прогнози стосовно їхнього впливу на подальший розвиток американсько-китайських відносин.

За двох демократичних адміністрацій Б. Обами (січень 2009 – січень 2017 рр.) відносини між двома державами характеризувались конкуренцією і співробітництвом [детальніше див.: 2, с. 84–94; 3, с. 342–349, 379–396]. Б. Обама відкидав концепції геополітичного суперництва і балансу сил. Стратегія національної безпеки США

2010 р. проголошувала, що вперше в історії міжнародні справи визначала не геополітична конкуренція великих держав, а їхня потреба вирішувати спільні справи разом [4]. Одним з основних національних інтересів США було визначено «міжнародний порядок, оснований на правилах».

Обидві Стратегії національної безпеки США за президентства Б. Обами (2010 і 2015 рр.) акцентували на співробітництві з Китаєм і на потребі колективних дій для протидії спільним проблемам. В обох Стратегіях зазначалось, що зміни в економічній сфері призвели до більш динамічного розподілу сили між великими державами. Водночас зазначалось, що вони не завжди були готові приймати на себе відповідальність, яка узгоджувалась з їхньою економічною могутністю. Унаслідок цього виникали не лише нові можливості, але й нові ризики [5, с. 2].

Перша адміністрація Б. Обами здійснила «перебалансування» політики США у Східну Азію, що значною мірою було обумовлене більш наступальною політикою Китаю у Південно-Китайському і Східно-Китайському морях. Це призвело до регіонального залучення США на захист свободи мореплавства цими морями (з 2010 р.), до зміцнення та модернізації альянсів і партнерств з регіональними державами, до здійснення (з 2015 р.) операцій по патрулюванню Південно-Китайського моря.

Під час президентської кампанії 2016 р. Д. Трамп критикував Пекін за нечесні торговельні практики, погрожував накласти суттєві обмеження на китайський експорт до США і визнати китайський уряд «маніпулятором валюти». Критика політики Китаю характерна майже для усіх кандидатів у президенти США постбіполярного періоду. Проте після обрання вони суттєво корегували свої попередні підходи і підтримували розвиток співробітництва з Китаєм у різних сферах. Вважалось, що зростання Китаю служить також американським інтересам.

За президентства Д. Трампа цього не відбулось. Було переоцінено становище США і Китаю у світі, яке за останні два десятиліття суттєво змінилось. Так, Пекін проводив більш незалежну міжнародну політику, яка багато в чому суперечила інтересам США. Сформувались регіональні (АСЕАН+3, ШОС) і глобальні (БРІКС, АБІ, БРІ) інституції з провідною роллю Китаю без участі США.

Політика КНР у Південно-Китайському і Східно-Китайському морях стала більш наступальною. Пекін підтримував держави, які, з точки зору США, порушували міжнародні правила і норми (Іран, Росія, Венесуела). У сфері торгівлі й інвестицій КНР використовувала практики, які Вашингтон вважав несумісними з вільною і чесною торгівлею, такі, як тарифи, квоти, субсидії, обмеження доступу іноземних компаній до ринків, нечесна конкуренція з боку державних підприємств тощо. Однією з проблем американсько-китайських відносин упродовж десятиліть був захист прав інтелектуальної власності, яка загострилась в умовах посилення конкуренції між державами у сфері новітніх технологій. Китай просував у світі власну модель розвитку, яка набувала популярності серед країн, що розвиваються, і суперечила американському баченню подальшого розвитку міжнародної системи.

Було очевидно, що сподівання американського уряду на зміни в Китаї у бажаному для США напрямку, унаслідок чого він стане надійним партнером, не виправдалися. Натомість Китай став основним конкурентом США у багатьох сферах. Більше того, їхнє суперництво набуло ідеологічного характеру через різні моделі розвитку і політику, спрямовану на поширення їх у світі. Якщо до недавня така політика була характерна лише для США, то останніми роками її також реалізовував Пекін, використовуючи для цього ініціативу «Один пояс, один шлях» (Belt and Road Initiative, BRI).

Передвиборча кампанія Д. Трампа проходила під гаслом «Повернути Америці велич». Досягнути цієї мети, підтриманої виборцями, було неможливо без ефективного розвитку економіки, двигунами якої є торгівля і технології. На посаді президента Д. Трамп продовжив критикувати Китай за нечесні торговельні практики, а також за порушення прав інтелектуальної власності, примус зарубіжних компаній передавати Китаю свої технології тощо. Зазначалось, що такі дії дозволили Китаю створити свою виробничу базу за рахунок конкурентів, передусім Америки. Тривалий час США були найбільш відкритою економікою світу, творцем відкритої міжнародної торговельної системи. Проте сподівання, що це призведе до зменшення бар'єрів у торгівлі з боку інших держав, не виправдалися. За оцінками Д. Трампа, більша чи менша міра протекціонізму дозволяла окремим державам, включаючи Китай, отримувати

більше переваг від глобальної торговельної системи, ніж США. Це, у свою чергу, призвело до великого дефіциту США в торгівлі з КНР [6]. У 2016 році він складав 347 млрд дол., у 2017 р. – 375 млрд дол., у 2018 р. – 419 млрд дол., тобто близько половини загального торговельного дефіциту США.

Це обумовило нову торговельну стратегію адміністрації Д. Трампа, яка мала суттєвий вплив на політику США в цілому. Вона включала: акцент на «чесній, вільній і взаємній» торгівлі; надання переваги двостороннім торговельним договорам над багатосторонніми; відмову від ратифікації багатосторонньої угоди Транстихоокеанське партнерство (TPP); підписання нової угоди про вільну торгівлю між США, Мексикою і Канадою (USMCA) замість Північноамериканської угоди про вільну торгівлю (NAFTA) тощо.

Незважаючи на важливість проблеми торговельного дефіциту, у 2017 р. пріоритетом адміністрації Д. Трампа було вироблення політики стосовно Північної Кореї у зв'язку з інтенсивним розвитком її ракетноядерних програм і прямими погрозами на адресу США. Тому в 2017 р., який був першим роком перебування адміністрації Д. Трампа в Білому домі і п'ятим роком головування у КНР Сі Цзіньпіна, суттєвих змін в американсько-китайських відносинах не спостерігалось. Відбулися взаємні візити Д. Трампа і Сі Цзіньпіна (у квітні і листопаді 2017 р.), які засвідчили важливість відносин між двома державами.

У квітні 2017 р. був організований перший неформальний саміт Д. Трампа і Сі Цзіньпіна на курорті МараЛаго у Флориді. Його основною метою було налагодження особистих стосунків між президентами, як це було під час саміту Б. Обами і Сі Цзіньпіна у Саннілендз в 2013 р., і визначення формату подальших переговорів. У листопаді Д. Трамп відвідав Китай. Основними питаннями під час зустрічей президентів були вироблення узгодженої політики щодо Північної Кореї і проблеми торговельного дисбалансу. Вони підтвердили взаємозалежність США і КНР в економічній сфері, визнали безпосередню загрозу, пов'язану з розвитком військових програм КНДР і потребу узгодженої протидії їм.

На першій зустрічі президентів було схвалено «100денний план» більш детального вивчення проблеми торговельного дефіциту. У травні 2017 р. дві держави підписали торговельну угоду, за

якою деякі категорії американського експорту отримали кращий доступ на китайські ринки. Натомість США визнали важливість китайської ініціативи «Один пояс, один шлях». У липні відбулася інаугураційна зустріч Усебічного економічного діалогу США і Китаю, важливого для вивчення відмінностей у торговельно-економічній політиці двох держав, а також змін у міжнародній торгівлі, що могли спричинити значний торговельний дисбаланс між ними. Водночас у серпні адміністрація Д. Трампа розпочала розслідування за статтею 301 Усебічного акту стосовно торгівлі й конкуренції (1988 р.) щодо порушення Китаєм прав інтелектуальної власності, а також за ст. 232 щодо імпорту китайської сталі й алюмінію до США [2, с. 92–93; 7].

У грудні 2017 р. була оприлюднена Стратегія національної безпеки США адміністрації Д. Трампа. Вона базувалася на інших засадах, ніж попередні Стратегії адміністрацій Б. Обама, передусім, на реалізмі в міжнародних відносинах. Вона констатувала повернення геополітичного суперництва між великими державами; зростання політичної, економічної і військової конкуренції в усьому світі; «агресивний підриг інтересів США» державами-суперниками. Згідно з нею, ця конкуренція примусила США переосмислити політику двох останніх десятиліть, оснований на припущенні, що залучення суперників, включення їх до міжнародних інституцій і глобальної торгівлі зробить їх надійними партнерами. Це припущення переважно не виправдалось [8, с. 3]. Тож серед основних завдань США ця Стратегія визначала: підтримку балансу сил у сучасному «конкурентному світі», сприятливого для них, їхніх союзників і партнерів; адекватну відповідь на конкуренцію, що зростала, і використання усіх засобів національної влади, щоб унеможливити домінування в регіонах світу однієї держави [8, с. 3–4].

Стратегія США 2017 р. називала Китай одним з основних конкурентів США і «ревізійністською державою», яка прагне сформувати світ, несумісний з американськими цінностями й інтересами. Між іншим, зазначалося, що Китай намагався витіснити США з Індійсько-Тихоокеанського регіону, розширити межі своєї економічної моделі, керованої державою, і реорганізувати регіон у своїх інтересах [8, с. 25]. Він поширював свій глобальний вплив, кидав виклик геополітичним перевагам США і намагався змінити міжнародний

порядок на свою користь [8, с. 27]. Для цього він використовував керовані державою інвестиції і кредити на фінансування проєктів [8, с. 39], щоб втягнути у свою орбіту різні держави.

Тривалий час однією з проблем в американсько-китайських відносинах було просування Америкою демократії і прав людини. За президентства Д. Трампа, згідно зі Стратегією 2017 р., США не мали наміру нав'язувати іншим свої цінності, натомість зосереджувались на підтримці ринкових принципів, чесної і взаємної торгівлі, на діяльності приватного сектору і верховенстві права. Серед ключових положень цього документа – розбудова торговельних відносин США з іншими державами на основі «чесності й взаємності» та загроза їхній безпеці з боку «керованих державою економік».

Ця Стратегія засвідчила новий підхід США до Китаю, в основі якого було визнання, що національні інтереси двох держав суттєво відрізнялися, а це обумовлювало посилення їхньої конкуренції. Водночас у документі зазначалося, що «конкуренція не завжди означає ворожість і не веде неминуче до конфлікту» [8, с. 3].

У листопаді 2017 р., за місяць до оприлюднення цієї Стратегії, Американсько-китайська комісія з економіки і безпеки зробила висновок, що китайський уряд реалізовував широкомасштабну довготермінову промислову стратегію для забезпечення глобального домінування. Згідно з нею кінцева мета китайського уряду полягала у тому, щоб вітчизняні компанії замінили іноземні як розробники і виробники ключових технологій і продукції спочатку на внутрішньому ринку, а потім за кордоном [9, с. 24].

Ці висновки було розвинуто у доповіді Офісу Білого Дому з політики торгівлі і виробництва (червень 2018 р.) під назвою «Як економічна агресія Китаю загрожує інтелектуальній власності Сполучених Штатів і світу». Згідно з нею, економічне зростання Китаю значною мірою було досягнуто шляхом агресивних дій, політики і практики, які не відповідали міжнародним нормам і правилам, та були узагальнені терміном «економічна агресія». У доповіді задокументовано різні прояви «економічної агресії» в індустріальній політиці Китаю з метою оволодіти інтелектуальною власністю, технологіями і високотехнологічними галузями, що мали визначальне значення для економічного зростання у майбутньому. Робиться висновок, що, з огляду на масштабність цієї політики і наміри Китаю

домінувати у найбільш технологічних індустріях, його «економічна агресія» загрожує не тільки американській, але й глобальній економіці в цілому [10].

У березні 2018 р. адміністрація Д. Трампа оголосила про підвищення мита на алюміній (на 10%) і сталь (на 25%), що було початком запровадження нею протекціоністських заходів для захисту економіки США. Це рішення стосувалося торгівлі з усіма експортерами, але також мало суттєвий вплив на відносини з Китаєм.

У липні 2018 р. США встановили тарифи на експорт із КНР на суму 34 млрд дол., у серпні – на 16 млрд дол. (у розмірі 25%), у вересні – ще на 200 млрд дол., що склало майже половину вартості китайського експорту до США (на 2017 р. – 506 млрд дол.) [11]. Значною мірою ці тарифи стосувалися продукції новітніх високотехнологічних галузей. Тарифи, запроваджені у вересні, поширилися також на товари широкого вжитку (усього близько 6 000 найменувань). Президент Трамп заявив про готовність і далі підвищувати тарифи, навіть подвоїти їх, доки не буде досягнуто «чесної і рівної» торговельної угоди з КНР [6].

Паралельно з підняттям тарифів було здійснено заходи зі зміцнення Комітету з іноземних інвестицій у США (CFIUS). Міністерство фінансів США видало інструкції більш ретельно контролювати внутрішні інвестиції згідно з новим Актом стосовно іноземних інвестицій (Foreign Investment Risk Review Modernization Act). Департамент торгівлі отримав розпорядження уважно перевіряти потоки корпоративних технологій до Китаю, згідно з оновленим Актом щодо управління експортом (Export Administration Act) [12]. США обмежили наукові обміни з КНР, почали блокувати різноманітні канали вивчення американських технологій із боку Китаю [13].

У відповідь на протекціоністські заходи США до вересня 2018 р. Китай встановив додаткові тарифи у розмірі 5–10% на американські товари вартістю 50 млрд дол., в основному на продукцію фермерів. У вересні, у відповідь на третю хвилю тарифів, Пекін поширив їх ще на 60 млрд дол. (загальна вартість американського експорту у Китай складала на той час 130 млрд дол.). Як помітили оглядачі, ці тарифи стосувалися переважно товарів, що експортувалися зі штатів, які надали найбільшу підтримку Д. Трампу під час президентських виборів 2016 р. У Вашингтоні це сприйняли як спробу Китаю

впливати на результати проміжних виборів до Конгресу, що мали відбутися у листопаді 2018 р. [11; 14]. Розпочалась торговельна війна між США і Китаєм, яка мала негативний вплив на їхні економіки і посилила ризики для глобальної економіки в цілому.

Найбільш резонансною подією стало виведення з американського ринку компанії Хуавей (Huawei Technologies), провідного китайського виробника техніки і устаткування у сфері телекомунікацій. У кінці 2018 р. в Канаді було заарештовано керівника фінансового відділу цієї компанії за порушення санкцій США проти Ірану, після чого американський уряд висунув вимогу його екстрадиції до США. Федеральним агенціям США було заборонено продавати товари Хуавей і ZTE, іншої китайської телекомунікаційної компанії, через загрози національній безпеці, оскільки ця техніка могла використовуватись для прослуховування, стеження і шпигунства на користь китайського уряду. До цього додавалась стурбованість уряду і бізнесу США, що через співробітництво з американськими виробниками і постачальниками Хуавей могла отримати доступ до новітніх технологій.

У квітні 2019 р. Асоціація виробників напівпровідників США оприлюднила доповідь, у якій обґрунтовувалось завдання збереження лідерства Америки в сфері технологій напівпровідників, що були рушійною силою новітніх галузей, включаючи 5G, штучний інтелект і квантові комп'ютери. У доповіді йшлося про загрозу перевагам США у цій сфері з боку урядів іноземних держав, які намагались локалізувати мережі постачання і створити національні, підтримувані державою, компанії для конкуренції на зовнішніх ринках [15].

До травня 2019 р. відбувались переговори між США і Китаєм з метою підписання торговельної угоди, проте вони завершилися безрезультатно. Це спричинило новий етап торговельної війни. США збільшили 10-відсотковий тариф, накладений у вересні 2018 р. на імпорт із Китаю, до 25%. 20 травня 2019 р. Д. Трамп офіційно оголосив про заборону компанії Хуавей вести бізнес на американському ринку. Для припинення діяльності в США їй було надано трьохмісячний перехідний період. Крім права продавати свої товари і послуги на території США, це означало також позбавлення її можливості співпрацювати з американськими компаніями для

отримання напівпровідників і програмного забезпечення, необхідних для вироблення її продукції. За численними коментарями, це рішення завдало потужного удару по цій провідній компанії КНР у сфері телекомунікацій, принаймні, у короткотерміновій перспективі. Більше того, це був удар по національній гордості китайців, що дозволяло прогнозувати мобілізацію усіх державних ресурсів для допомоги цій компанії в отриманні необхідних компонентів і технологій з інших джерел і розробки власних. Крім цього, цей конфлікт міг призвести до подальшого погіршення американсько-китайських відносин.

У відповідь на оголошення чергового підвищення американських тарифів Пекін також оголосив про збільшення з червня 2019 р. тарифів на імпорт зі США до 25% на суму в 60 млрд дол. З одного боку, у Китаю було менше можливостей відповідати на протекціоністські дії США аналогічними заходами, оскільки імпорт Китаю в США був набагато меншим, ніж американський імпорт із Китаю. З іншого боку, Китай міг використовувати інші методи, наприклад, закрити свій ринок для американських автовиробників чи суттєво зменшити підтримку державного боргу США. Якби КНР купувала менше цінних паперів Казначейства США чи продала частину тих, якими володіла (у травні 2019 р. їхня вартість складала близько 1 трлн дол.), це могло суттєво дестабілізувати фінансовий ринок США.

Китай також міг припинити постачання до США рідкісних мінералів, важливих для таких галузей як електроніка і виробництво зброї. Від Китаю, який є найбільшим у світі експортером рідкісних мінералів, залежало 80% американського імпорту цього товару. Того ж дня як Д. Трамп оголосив про підвищення тарифів на китайські товари до 25%, Сі Цзіньпін відвідав провідну компанію з видобутку рідкісних мінералів. Оглядачі розцінили це як загрозу припинення їх експорту до США у випадку ескалації торговельної війни, як метод тиску в переговорному процесі [16].

Експерти прогнозували, що торговельної угоди між США і Китаєм вдасться досягти до кінця червня 2019 р., до саміту «Великої двадцятки» у м. Осака в Японії. Прогнозувалось, якщо цього не відбудеться, то торговельна війна посилиться і пошириться на інші держави, а разом із цим зростуть ризики для глобальної еко-

номіки [17; 18]. Водночас існували серйозні сумніви, що ця угода вирішить фундаментальні проблеми двосторонньої торгівлі. Скоріш за все, вважали експерти, вона буде зосереджена на найменш складному аспекті – дисбалансі взаємної торгівлі, а не на структурних проблемах, які корінілись у різних моделях розвитку двох держав, основаних на приватній ініціативі (у США) і державній економіці (у КНР).

Торговельна угода (вірніше, її «перший етап») була підписана лише у грудні 2019 р., що свідчило про складність переговорів. Її підписання було розцінено одним з провідних американських журналів «Форін ефеерз» як «делікатне перемир'я» у 19-місячній торговельній війні і перший крок до переговорів про мир [19]. Згідно з досягнутими домовленостями, США відмовились від встановлення 15-відсоткового тарифу на китайські товари вартістю 160 млрд дол., запланованого на 15 грудня. Натомість КНР погодилась збільшити закупки американських товарів на суму 200 млрд дол., передусім продукції аграрного сектору, продовж наступних двох років і обіцяла змінити деякі торговельні практики, наприклад, збільшити ліміт іноземної власності у деяких сферах, реформувати механізм валютного обміну, посилити захист інтелектуальної власності (ці заходи розпочались вже з 2017 р.).

Проте 25-відсотковий тариф США на китайські товари вартістю 250 млрд дол. залишився чинним, так само, як тарифи КНР на американські товари. Найбільш суперечливі питання не було вирішено. Не було досягнуто оголошених цілей Д. Трампа – повернення до США робочих місць і зменшення торговельного дефіциту. До вересня 2019 р. виробництво у США зменшилося до найнижчого за 10 років рівня, а торговельний дефіцит збільшився з 544 млрд дол. у 2016 р. до 691 млрд. дол. у жовтні 2019 р. Американська сторона не відмовилась від цілей зберегти свої переваги у сфері високих технологій і від спрямованих на це заходів. Не було вирішено суперечності стосовно переваг, які отримували державні китайські підприємства на американському й інших ринках, проблеми у сфері кібербезпеки та багато інших важливих питань. Досягнення справжньої торговельної угоди вимагало формулювання чітких цілей двох сторін і пошуків ними взаємоприйняттого компромісу [7; 19].

Хоч суперечності в американсько-китайських відносинах найбільше виявились у сфері торгівлі, вони виходили далеко за її межі. Про це свідчать як Стратегія національної безпеки 2017 р., так і виступи представників адміністрації Д. Трампа.

Сутність проблем у відносинах між США і КНР і напрями нової політики США щодо Китаю були викладені у програмній промові віцепрезидента М. Пенса в Інституті Хадсона 4 жовтня 2018 р. Крім торгівлі, сферами суперечностей між США і Китаєм було названо незаконне отримання Китаєм інтелектуальної власності США, втручання у їхні внутрішні справи; прагнення витіснити США із західного Тихоокеанського регіону, наміри поступово зруйнувати військові переваги США і поширити свій вплив на увесь світ [6].

За словами М. Пенса, Китай здійснював широкомасштабну і скоординовану кампанію з використанням усіх політичних, економічних і військових засобів уряду, а також пропаганди, щоб просувати свій вплив і свої інтереси на території США, підірвати підтримку президента, його порядок денний і найбільш шановані ідеали нації. Зі зростаючою інтенсивністю і більш витонченими способами Китай просував свої інтереси в усьому світі. Це були як військові методи, так і «дипломатія боргової пастки» для отримання Китаєм політичних переваг у країнах, не здатних повернути кредити на інфраструктурні проекти. Як заявив М. Пенс, у той час, як попередні адміністрації ігнорували такі дії, ці дні скінчились. «За президентства Д. Трампа США захищають свої інтереси з відновленою американською силою» [6].

Виступ віцепрезидента США був розцінений деякими оглядачами як декларація Америкою «нової холодної війни» Китаю [12]. Натомість М. Пенс заявив, що відповідальність за її початок лежить на китайському керівництві, яке радикально змінювало економічну модель КНР і відновило територіальні претензії у Південно-Китайському морі.

У жовтні 2018 р. під час щорічної зустрічі міністрів оборони у рамках «АСЕАН плюс» міністр оборони США Дж. Меттіс заявив, що США не можуть прийняти мілітаризації Китаєм Південно-Китайського моря і будь-якого використання сили з його боку, та підтвердив зобов'язання США у забезпеченні свободи навігації у цьому регіоні. Услід за М. Пенсом, держсекретар М. Помпео під час

візиту до країн Латинської Америки говорив про загрози, які приховувались за угодами з Китаєм у рамках ініціативи «Один пояс, один шлях», а саме: неефективне інвестування і «боргові пастки» [20].

США не брали участі у цій ініціативі, яка набула глобального масштабу. Крім стратегічних розрахунків, що були вирішальними, це значною мірою обумовлювалось прагненням США уникнути більшого доступу Китаю до «чутливої» інформації й технологій. У 2019 р. адміністрація Д. Трампа відмовилась направити свого представника на другий форум БРІ, який відбувся 25–27 квітня у Пекіні, у той час як він був присутній на першому такому форумі у травні 2017 р.

Багато дослідників, включаючи американських, аргументовано доводили хибність звинувачень Китаю у «дипломатії боргової пастки» [21; 22; 23]. Проте, очевидно, критика США деяких аспектів ініціативи «Один пояс, один шлях» мала під собою підстави. Про це свідчили заяви Сі Цзіньпіня на другому форумі БРІ про визнання критики і про наміри КНР реформувати цю ініціативу [24].

З китайської перспективи, політика адміністрації Д. Трампа обумовлювалась її прагненням стримати зростання Китаю, не дати його керівництву реалізувати поставлені завдання і цілі. Основним рушієм нинішньої політики і риторики США в Пекіні вважали економічні успіхи і незалежний курс КНР на міжнародній арені. Під приводом порушення Китаєм правил міжнародної торгівлі США домагались відмови від платформи «соціалістичної ринкової економіки» і державного залучення в економіку, які виявили свою ефективність. Крім того, Америку звинувачували у поширенні на Китай власних цінностей і втручанні в його внутрішні справи. Те, що торговельна війна відбувалась у досить складні для Китаю часи – зміни економічної моделі і уповільнення економічного розвитку – посилювало вагомість цих аргументів. Яскравим свідченням реалізації Америкою доктрини «стримування» Китаю вбачалася ситуація з провідною китайською компанією Хуавей [13; 18; 21; 23].

Хтось вважав, що проблеми в американсько-китайських відносинах зникнуть, якщо на виборах 2020 р. у США переможе новий президент. Проте проблема була набагато глибшою. З одного боку, сучасна криза у двосторонніх відносинах була свідченням взаєм-

ної недовіри як довгострокової проблеми. З іншого боку, вона була спричинена не лише новою стратегією адміністрації Д. Трампа, порівняно з Б. Обамою, але й новою, більш наступальною політикою Сі Цзіньпіна, порівняно з Ху Цзінтао.

Нова стратегія Китаю, яка реалізовувалась Сі Цзіньпінем, включала зміцнення контролю над збройними силами, збільшення витрат на оборону, інтенсивні заходи щодо мілітаризації Південно-Китайського моря і поширення китайської моделі розвитку на інші держави, одним з інструментів чого було кредитування інфраструктурних проектів у рамках ініціативи «Один пояс, один шлях». До цього додалась тактична координація Пекіна з Москвою в багатьох питаннях, включаючи ті, які в США сприймали як «акти війни проти американської політичної системи». Основи такої політики були закладені за лідерства Ху Цзінтао, але в умовах відносного послаблення держав Заходу після глобальної фінансової кризи Сі Цзіньпін прискорив її реалізацію, чим зруйнував останні сподівання США на «мирне зростання» Китаю [25]. У торговельно-економічній сфері посилення державного контролю над економікою і реалізація плану «Зроблено в Китаї–2025» сприяли зростанню дисбалансу у торгівлі Китаю зі США й іншими державами та посиленню економічної конкуренції між ними [12].

На думку американського дослідника аналітичного центру Брукінгс Б. Джонса, 2018 рік став поворотним у відносинах між США і Китаєм, оскільки завершив еру співробітництва між ними. Вона розпочалася з часу вступу Китаю до ВТО у 2001 р. і досягла піку після глобальної фінансової кризи, про що свідчить ідея створення «великої двійки» (G-2). Проте у 2019 р. такої можливості більше не існувало [25].

Виникло ключове питання: який тип відносин існуватиме між США і Китаєм після закінчення ери співробітництва – «холодна війна» чи «керована»/«відповідальна» конкуренція у тій чи іншій формі, яка дозволить уникати конфліктів між ними [25; 26]. Форма такої «керованої» конкуренції ще мала бути винайдена.

Таким чином, за президентства Б. Обама американсько-китайські відносини характеризувались конкуренцією і співробітництвом. Проте суттєве посилення регіонального впливу і наступальності політики КНР з 2010 р. спричинило «перебалансування»

політики США у «велику Східну Азію», включаючи зміцнення союзів і партнерств у сфері безпеки. У 2018–2019 рр. відбулося помітне погіршення відносин США і КНР, яке найбільше виявилось у торговельній війні між ними. Проте цей процес не обмежився лише торгівлею, а мав усебічний характер. Ситуацію, що склалась, можна охарактеризувати як конфлікт між старим світовим лідером, який проходить через період відносної втрати попередньої могутності і впливу, і державою, яка кидає йому виклик і відкрито претендує на роль нового лідера. Така ситуація неодноразово мала місце в історії людства і часто призводила до війн. Вона ускладнюється різними моделями розвитку США і Китаю та прагненням поширити їх на інші держави, що надає їхній економічній конкуренції, яка суттєво посилилась, ідеологічного характеру. Це може призвести до формування біполярної системи держав, що обстоюють конкурентні моделі розвитку, і «холодної війни» між ними по типу американсько-радянського протистояння. Проте у сучасному глобалізованому світі, де взаємозалежність між державами і народами та кількість спільних загроз суттєво зросли, конфронтація між великими державами є значно небезпечнішою, ніж це було в часи американсько-радянського протистояння. Вплив конфронтації між США і КНР виходить далеко за межі двосторонніх відносин, впливає на інші держави і глобальну міжнародну систему. Це примушує керівництво двох держав працювати над виробленням механізмів відповідальної керованої конкуренції на основі певних правил, щоб їхні добробут і безпека зростали разом, а не за рахунок один одного.

Використані джерела та література:

1. Brzezinski Z. The Group of Two that Could Change the World // *Financial Times*. 2009, January 13. URL: <http://www.ft.com/intl/cms/s/0/d99369b8-e178-11dd-afa0-0000779fd2ac.html>
2. Городня Н. Динаміка американсько-китайських відносин в кінці ХХ – ХХІ ст. як свідчення нової ролі Китаю у міжнародній системі // *Україна – Китай – 25 років співробітництва: результати та перспективи*. «Один пояс, один шлях» / За ред. О. М. Олійника. К.: ДУ «Інститут всесвітньої історії НАН України», 2018. С. 74–97.
3. Городня Н. Д. Східна Азія у зовнішній політиці США. К.: Прінт-сервіс, 2014.

4. National Security Strategy. The White House, May 2010. Washington D.C., 2010.
5. National Security Strategy. The White House, February 2015. Washington D.C., 2015.
6. Vice President Mike Pence's Remarks on the Administration's Policy Towards China at Hudson Institute on October 4, 2018. URL: <https://www.hudson.org/events/1610-vice-president-mike-pence-s-remarks-on-the-administration-s-policy-towards-china102018>
7. Lester, Simon. Trump's 'Big' China Trade Deal Has Some Really Big Problems // The National Interest. URL: <https://nationalinterest.org/blog/buzz/trumps-big-china-trade-deal-has-some-really-big-problems-125741>
8. National Security Strategy of the United States. December 2017. Washington D.C., 2017.
9. 2017 Annual Report, US–China Economic and Security Commission. 2017, November 15. URL: https://www.uscc.gov/sites/default/files/annual_reports/2017_Annual_Report_to_Congress.pdf
10. How China's Economic Aggression Threatens the Technologies and Intellectual Property of the United States and the World. White House Office of Trade and Manufacturing Policy. 2017, June. URL: <https://www.whitehouse.gov/wp-content/uploads/2018/06/FINAL-China-Technology-Report-6.18.18-PDF.pdf>
11. China Hits Back at Trump with Tariffs on \$60 bln of US Goods. 2018, September 18. URL: <https://www.bbc.com/news/business-45555749>
12. Hufbauer, Gary Clyde. The Unfolding of a New Cold War. 2018, November 18. URL: <http://www.eastasiaforum.org/2018/11/18/the-unfolding-of-a-new-cold-war/>
13. US Hysterical in Blocking Sci-Tech Exchanges // Global Times. 2018.09.20. URL: <http://www.globaltimes.cn/content/1120455.shtml>
14. Vaswani, Karishma. How China is Fighting Back in the Trade War. 2018, September 24. URL: <https://www.bbc.com/news/business-45622815>
15. Winning the Future. A Blueprint for Sustained U.S. Leadership in Semiconductor Technology. URL: <https://www.semiconductors.org/wp-content/uploads/2019/04/FINAL-SIA-Blueprint-for-web.pdf>
16. Xi Jinping Visits Rare-earth Plant amid Trade War. 2019, May 21. URL: <https://www.asiatimes.com/2019/05/article/xi-jinping-visits-rare-earth-plant-amid-trade-war/>
17. Dangers of a G2 US–China Trade Deal for the Rest of Us. 2019, May 20. Editorial Board, ANU. URL: <https://www.eastasiaforum.org/2019/05/20/dangers-of-a-g2-us-china-trade-deal-for-the-rest-of-us/>
18. Roach, Stephen. What Comes Next in the US–China Trade War? 2019, May 19. URL: <https://www.eastasiaforum.org/2019/05/19/what-comes-next-in-the-us-china-trade-war/>
19. Shan, Weijian. A Delicate Truce in the U.S.–Chinese Trade War. What Both Sides Must Do to Forge a Better Peace. 2020, January 13 // Foreign Affairs.